

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۰۲/۱۱
تاریخ بررسی مقاله: ۱۳۹۰/۰۳/۱۵
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۰۵

مجله‌ی علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز
بهار و تابستان ۱۳۹۱، دوره‌ی ششم، سال ۱۹-۲
شماره‌ی ۱، صص: ۲۳-۴۶

شناسایی و مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران مدارس متوسطه‌ی شهر همدان

فرهاد سراجی*

مسیب یار محمدی واصل**

رضوان مسعود میدانچی***

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی و مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران دوره‌ی متوسطه‌ی شهر همدان است. روش پژوهش، توصیفی از نوع پیمایشی است و جامعه‌ی آماری پژوهش را کلیه‌ی دانش‌آموزان (۲۳۰۸۰ نفر) و دبیران (۱۴۰۸ نفر) دوره‌ی متوسطه (ناحیه‌ی ۱ و ۲) در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ تشکیل می‌دهند. نمونه‌ی آماری با استفاده از شیوه‌ی نمونه‌گیری طبقه‌ای و بر اساس جدول کرجسی و مورگان به تعداد ۹۰۰ نفر (دانش‌آموزان ۶۰۰ نفر و دبیران ۳۰۰ نفر) انتخاب شد. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ی استاندارد مطالعه‌ی ارزش‌ها (SV) است که توسط آلپورت، ورنون و لیندزی تهیه و در ایران توسط پژوهشگران ایرانی هنجاریابی شده است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری t برای گروه‌های مستقل استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر به ترتیب اولویت، ارزش نظری، ارزش اجتماعی، ارزش اقتصادی، ارزش مذهبی، هنری و ارزش سیاسی است و نظام ارزشی دبیران مرد به ترتیب، ارزش اجتماعی، نظری، اقتصادی، ارزش مذهبی و ارزش سیاسی و نظام ارزشی دبیران زن نیز به ترتیب اولویت شامل ارزش نظری، ارزش اجتماعی، ارزش مذهبی، ارزش هنری، ارزش اقتصادی و ارزش سیاسی است. همچنین تفاوت دبیران و دانش‌آموزان به طور عمده در توجه به ارزش‌های هنری و نظری است.

واژه‌های کلیدی: ارزش، نظام ارزشی، ارزش ذهنی، ارزش اقتصادی، ارزش اجتماعی، ارزش سیاسی، ارزش هنری و ارزش مذهبی.

* استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینای همدان (نویسنده‌ی مسئول) fseraji@gmail.com

** استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه بوعلی سینای همدان yarmohamadivaseel@yahoo.com

*** کارشناس ارشد علوم تربیتی دانشگاه پیام نور همدان

مقدمه

ارزش‌ها اساسی‌ترین عنصر نظام اجتماعی هستند که با هدایت و کنترل آنها می‌توان جامعه را به سوی تعالی سوق داد. ارزش‌ها به عنوان عناصر فرهنگی تعیین‌کننده‌ی خوب و بد‌های مربوط به هر شیء، واقعه یا پدیده‌ها هستند و باید‌ها و نبایدهای اجتماعی را تعیین می‌کنند (پوریانی، ۱۳۸۷). نظام اجتماعی بر پایه‌ی این باید و نبایدها هویت خود را پیدا می‌کند که بر پایه‌ی میزان شباهت‌ها و تفاوت‌های بین آنها می‌توان ارزش‌های حاکم بر جوامع را تحلیل کرد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶، ص ۳۶). قوانین و هنجارهای اجتماعی در هر جامعه بر اساس ارزش‌های حاکم تدوین و تصویب می‌شوند. میزان ثبات و پایداری نسبی ارزش‌ها در جامعه به پایداری فرهنگ عمومی و قوانین کمک می‌کند و تحول مداوم و بحرانی شدن آن فرهنگ عمومی را نیز با تغییر و تحولات عمده رو به رو می‌سازد (آزاد مرزآبادی، ۱۳۸۷، ب).

ارزش‌های حاکم بر هر جامعه از یک سو بر نظام ارزشی افراد آن جامعه تأثیر می‌گذارد و از دیگر سو، شکل‌دهنده‌ی نظام ارزشی تک تک افراد جامعه است. از این رو مطالعه‌ی نظام ارزشی در برخی از رشته‌های علمی به ویژه روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم تربیتی مورد توجه صاحب‌نظران بوده است. روان‌شناسان غالباً نقش ارزش را از منظر هویت‌یابی و شکل‌گیری شخصیت افراد مورد توجه قرار می‌دهند (کاظمی و مهram، ۱۳۸۹). روان‌شناسانی مانند آلپورت، کارل راجرز، اریک فروم، مزلو و یونگ به ترتیب با طرح مفاهیمی همچون «انسان بالغ»، «انسان با کنش کامل»، «انسان بارور»، «انسان در پی خود تحقیقی» و «انسان فردیت یافته» بر ارزش‌جویی و حاکمیت نوعی نظام ارزشی بر انسان تأکید کرده‌اند.

برخی از جامعه‌شناسان مانند امیل دورکیم و پارسونز بر نقش ارزش‌ها از جهت ایجاد وجدان جمعی و همبستگی مکانیکی و ارگانیکی بین اعضای جامعه توجه دارند. جامعه‌شناسان دیگر مانند ماکس وبر، رونالد اینگلهارت و هابر مارس از زاویه‌ی دیگر به ارزش‌های اجتماعی توجه کرده‌اند. آنان بیشتر بر روند تحول ارزش‌ها و فاصله‌ی ارزش‌های بین نسل‌های مختلف توجه دارند (پوریانی، ۱۳۸۷). برخی از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان ابزارهایی را برای سنجش نظام ارزشی نظیر: پرسشنامه‌ی آلپورت، ورنون و لیندزی؛ فهرست ارزش‌های اسپیندلر؛ سنجه‌ی دوازده ارزشی اینگلهارت؛ پیمایش ارزشی روکیچ و ابزار ساختار چرخشی ارزش‌های شوارتز

تهیه و اعتباریابی کرده‌اند.

صاحب‌نظران تربیتی، هدف تربیت را سوق دادن انسان به سمت ارزش‌ها می‌دانند (نقیب‌زاده، ۱۳۷۹، ص ۹). تربیت در یک بستر ارزشی رخ می‌دهد و غایت آن نیز تربیت افراد متناسب با ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی، دینی و فرهنگی مورد قبول جامعه است (رایلی^۱، ۲۰۰۴، ص ۶۸). بنابراین کلیه‌ی تصمیم‌های طراحی و اقدامات اجرایی تربیتی جنبه‌ی ارزشی دارد و برنامه‌ریزان، طراحان و معلمان باید ضمن آگاهی از ارزش‌های حاکم بر جامعه، سازمان ارزشی مخاطبان خود را بشناسند.

عوامل گوناگون محیطی، اجتماعی، روانی و زیستی در چگونگی کسب ارزش‌ها و شکل‌گیری نظام ارزشی افراد نقش دارند. سیاستگذاران و مجریان فرهنگی و تربیتی می‌توانند متناسب با غایت‌ها و آرمان‌های حاکم بر جامعه، این عوامل را تا حد امکان دستکاری کنند (لینگ^۲، ۱۹۹۸، ص ۱۵ و موهان^۳، ۲۰۰۵). جامعه‌شناسان کارکرد‌گرای آموزش و پرورش مانند پارسونز بر این باورند آموزش و پرورش باید ارزش‌های حاکم بر جامعه و فرهنگ نسل بزرگ‌سال را به کودکان و نوجوانان منتقل کند (تابش و قاسمی سیانی، ۱۳۹۰). در مقابل جامعه‌شناسان تربیتی انتقاد گرا معتقدند که آموزش و پرورش به جای انتقال ارزش‌های حاکم، باید بر بازسازی و تحول اساسی در ارزش‌ها تأکید کند. بر این اساس شونپفلگ^۴ (۲۰۰۱) معتقد است که در جوامعی که آموزش و پرورش بر اساس نظریه‌ی کارکرد‌گرا بر انتقال ارزش‌های حاکم بر جامعه تأکید دارد، فاصله‌ی نظام ارزشی بین نوجوانان و بزرگ‌سالان کمتر است و بر عکس در جوامعی که آموزش و پرورش بر بازسازی ارزش‌های اجتماعی تأکید دارد، فاصله‌ی بین نظام ارزشی نوجوانان و بزرگ‌سالان نیز بیشتر است.

به اعتقاد پژوهشگران، در هر صورت امکان وفاق کامل و انقطاع کامل بین نظام ارزشی نوجوانان و بزرگ‌سالان تقریباً غیرممکن است (مهرابی‌زاده هنرمند، محمودی، شکرکن، و نجاریان، ۱۳۸۳). آنان این فاصله را به صورت نسبی و پیوستاری در نظر می‌گیرند و برای آن

۱- Riley

۲- Ling

۳- Mohan

۴- Schonpflug

چهار سطح وفاق نسلی^۱، شکاف نسلی^۲، تعارض نسلی^۳ و انقطاع نسلی^۴ در نظر می‌گیرند. از این رو در پژوهش‌های گوناگون (مانند: آزاد مرزآبادی، الف ۱۳۸۷؛ اکرامی، ۱۳۸۸؛ و حبیبی، جزء مطلبی، و فتاحی آشتیانی، ۱۳۸۹) فاصله‌ی نظام ارزشی نوجوانان با بزرگسالان مورد مطالعه قرار گرفته است.

شناسایی نظام ارزشی نوجوانان به سیاستگذاران، برنامه‌ریزان و مجریان برنامه‌های درسی کمک می‌کند تا با شناخت بیشتر از مخاطبان خود، برنامه‌های معتبرتر و قابل اطمینان‌تر طراحی و تدوین کنند. از طرفی شناسایی نظام ارزشی معلمان به عنوان نماینده‌ی نسل بزرگسالان و مجریان برنامه‌ی درسی می‌تواند به بهبود آموزش متوسطه و اثربخشی بیشتر آن کمک کند (گاردنر^۵، ۲۰۰۳، ص ۱۰). گرچه پژوهش‌های گوناگونی در زمینه‌ی شناسایی نظام ارزشی نوجوانان و بزرگسالان از منظر روان‌شناختی و جامعه‌شناختی انجام گرفته است ولی در رابطه با ویژگی‌های نظام ارزشی و تصمیم‌های تربیتی، خلأ پژوهشی به وضوح مشاهده می‌شود (کاظمی و مهram، ۱۳۸۹). بر این اساس هدف پژوهش حاضر شناسایی و مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان دبیرستان و دبیران آنها است.

ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق

نظام ارزشی افراد در هر جامعه تحت تأثیر عوامل مختلف شکل می‌گیرد. خانواده، آموزش و پرورش رسمی، رسانه‌های جمعی، نهادهای دینی و مذهبی از جمله نهادهایی هستند که کارکرد آنها در شکل‌دهی نظام ارزشی نوجوانان نقش مهمی دارد. کارکرد مؤثر این‌گونه نهادها نظام ارزشی نسل‌های مختلف را تا حد امکان به یکدیگر نزدیک می‌سازد. به اعتقاد آزاد ارمکی (۱۳۸۶) آیین‌های خانوادگی و مراسم‌های دینی به پیوستگی نظام ارزشی بین نسل‌ها کمک می‌کند و این پیوستگی پیامدهای عاطفی، اجتماعی و اقتصادی مثبتی به همراه دارد. بررسی پژوهش‌های مربوط به نظام ارزشی نشان می‌دهد که نظام ارزشی نوجوانان و

-
- ۱- Generation adopt
  - ۲- Generation gap
  - ۳- Generation conflict
  - ۴- Generation discontinuity
  - ۵- Gardner

بزرگ‌سالان به سه شکل مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. در برخی از پژوهش‌ها مانند تیموری (۱۳۷۸)، عرفانی (۱۳۷۹) و حسن‌زاده (۱۳۷۹) به بررسی نظام ارزشی نوجوانان پرداخته شده است. تیموری (۱۳۷۸) در پژوهشی به بررسی نظام ارزش‌های نوجوانان شهر تهران پرداخت و دریافت که اولویت‌بندی ارزش‌های پسران در شمال شهر تهران به ترتیب ارزش‌های اقتصادی، علمی، هنری، سیاسی، اجتماعی و مذهبی و در جنوب شهر شامل ارزش‌های مذهبی، علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و هنری است. عرفانی (۱۳۷۹) با بررسی نظام ارزشی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی استان کردستان نشان داد که نظام ارزشی دانش‌آموزان به ترتیب اولویت، ارزش‌های نظری، سیاسی، اقتصادی، هنری، اجتماعی و مذهبی است.

حسن‌زاده (۱۳۷۹) نیز با بررسی نظام ارزش‌های دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی استان‌های مازندران و گلستان به این نتیجه رسید که اگر چه ارزش دینی یا مذهبی در هر دو جنس پسران و دختران بالاترین ارزش است، اما سلسله مراتب سایر ارزش‌ها بین دو گروه متفاوت است. همچنین در پژوهش‌های خارجی، اسپورل (۱۹۷۶) در پژوهشی که بر روی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر انجام داد، دریافت که دختران در مقایسه با پسران، به مرتبه‌های بالای ارزش‌های زیباشناختی (هنری)، مذهبی و اجتماعی دست می‌یابند، ولی پسران ارزش‌های سیاسی و اقتصادی را در اولویت قرار می‌دهند (نقل در شیخی، ۱۳۸۰). وچیسزک^۱ (۲۰۰۷) نیز در مطالعه‌ی خود روی ۶۸ نوجوان دختر و پسر لهستانی دریافت که بین اولویت ارزشی و تعهد ارزشی در دختران و پسران همبستگی مثبت وجود دارد.

در بعضی از پژوهش‌ها مانند احمدی (۱۳۷۸)، فتحی آشتیانی و همکاران (۱۳۸۶) و براندت استدتر، بنر و بلتر^۲ (۲۰۰۹)، شناسایی نظام ارزشی بزرگ‌سالان مورد توجه قرار گرفته است. احمدی (۱۳۷۸) با بررسی نظام ارزش‌های مشاوران شهر اصفهان دریافت که ارزش‌های مذهبی و اجتماعی در مشاوران اهمیت و دامنه‌ی وسیع‌تری نسبت به سایر ارزش‌ها دارد. فتحی آشتیانی و همکاران (۱۳۸۶) با بررسی اولویت‌های ارزشی زنان شاغل دریافتند که ارزش اقتصادی و سیاسی نزد آنان از اولویت بیشتری برخوردار هستند. براندت استدتر و همکاران

۱- Wojciszek

۲- Brandet Stadter, Bener, & G.B. Balter

(۲۰۰۹) در پژوهشی دریافتند که تعهد ارزشی بزرگسالان بالاتر است و جهت‌گیری آنها عمدتاً به سوی کمال، خودشکوفایی، معناجویی و هدفمندی است.

دسته‌ی سوم پژوهش‌ها، شامل پژوهش‌هایی است که به مقایسه‌ی نظام ارزشی نوجوانان و بزرگسالان پرداخته‌اند. پژوهش‌های مهرابی‌زاده و همکاران (۱۳۸۳)، آزاد مرزآبادی (الف) (۱۳۸۷)، حبیبی و همکاران (۱۳۸۹) و اکرامی (۱۳۸۸) از این دسته‌اند. مهرابی‌زاده و همکاران (۱۳۸۳) با مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان متوسطه و والدین دریافتند که بین این دو گروه در ارزش‌های نظری، سیاسی، هنری و اجتماعی تفاوت وجود دارد، ولی در ارزش‌های اقتصادی و مذهبی بین آنان تفاوت وجود ندارد. آزاد مرزآبادی (الف) (۱۳۸۷) با مقایسه‌ی ارزش‌های نوجوانان و خانواده‌های آنان به این نتیجه رسید که بین ارزش‌های فردی نوجوانان و ارزش‌های خانواده‌ها، رسانه‌ها و ارزش‌های ملی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. حبیبی و همکاران (۱۳۸۹) با مقایسه‌ی ترجیح نظام ارزشی والدین و فرزندان دریافتند که بین ارزش‌های خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی، هنری، علمی و دینی دو گروه تفاوت وجود ندارد و تنها در ارزش‌های فردی و جهانی با یکدیگر متفاوت هستند. اکرامی (۱۳۸۸) با مقایسه‌ی نظام ارزشی دانشجویان با استادان دریافت که نظام ارزشی استادان به ترتیب: علمی، سیاسی، اقتصادی، هنری، اجتماعی و مذهبی و نظام ارزشی دانشجویان به ترتیب اولویت شامل: اقتصادی، سیاسی، علمی، هنری، اجتماعی و مذهبی است.

بررسی پیشینه‌ی پژوهش نشان می‌دهد که پژوهش‌های متعددی در زمینه‌ی مقایسه‌ی نظام ارزشی نوجوانان و بزرگسالان انجام شده است، ولی هیچ پژوهشی در ارتباط با مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان متوسطه و دبیران آنان انجام نشده است. نوآوری پژوهش حاضر از این جهت حائز اهمیت است که از یک سو با توجه به ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی شهر همدان به بررسی نظام ارزشی دو نسل می‌پردازد و از دیگر سو به این سؤال جواب می‌دهد که تغییر و تحولات عمده‌ای که دانش‌آموزان متوسطه به عنوان نسل جدید با آن روبه‌رو هستند، چه اندازه بر نظام ارزشی آنان در مقایسه با دبیرانشان تأثیر گذاشته است.

هدف تحقیق

هدف کلی این تحقیق شناسایی نظام ارزشی یا سلسله مراتب ارزش‌های دانش‌آموزان و

دبیران دوره‌ی متوسطه‌ی شهر همدان و مقایسه‌ی آنها با یکدیگر است.

سؤالات تحقیق

- ۱- نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و دبیران زن به ترتیب اولویت چگونه است و آیا بین نظام ارزشی آنان تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
- ۲- نظام ارزشی دانش‌آموزان پسر و دبیران مرد به ترتیب اولویت چگونه است و آیا بین نظام ارزشی آنها تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
- ۳- آیا بین اولویت‌ها یا سلسله مراتب ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت وجود دارد؟
- ۴- آیا بین اولویت‌ها یا سلسله مراتب ارزشی دبیران زن و مرد تفاوت وجود دارد؟
- ۵- آیا بین اولویت‌ها یا سلسله مراتب ارزشی دبیران و دانش‌آموزان تفاوت وجود دارد؟

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق

در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع، اهداف و سؤالات، از روش پژوهش توصیفی و پیمایشی استفاده شده است. در تحقیقات پیمایشی از مشاهده‌ی پدیده‌ها به منظور معنادادن به جنبه‌های مختلف اطلاعات گردآوری شده، اقدام می‌شود (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۵: ۸۹).

جامعه و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری این پژوهش کلیه‌ی دبیران مرد و زن و دانش‌آموزان دختر و پسر را که در دوره‌ی متوسطه در ناحیه‌ی (۱ و ۲) شهر همدان در سال تحصیلی ۸۸-۸۹ مشغول به تدریس و تحصیل هستند در بر می‌گیرد. تعداد دانش‌آموزان و دبیران نواحی به تفکیک در جدول ۱ ارائه شده است.

با توجه به جامعه‌ی آماری جهت انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای استفاده شد. برای انتخاب نمونه‌ی دانش‌آموزان، ابتدا از هر ناحیه پنج مدرسه‌ی متوسطه‌ی

جدول ۱. تعداد دانش‌آموزان و دبیران به تفکیک نواحی

دبیران		دانش‌آموزان		نواحی
مرد	زن	پسر	دختر	
۳۰۱	۴۰۷	۴۹۶۵	۵۱۱۲	ناحیه یک
۳۴۷	۳۵۳	۴۹۵۴	۴۹۳۹	ناحیه دو
۶۴۸	۷۶۰	۹۹۱۹	۱۰۰۵۱	مجموع
۱۴۰۸		۱۹۹۷۰		

دخترانه و پنج مدرسه‌ی پسرانه انتخاب شد. سپس از هر مدرسه یک کلاس به صورت تصادفی انتخاب گردید. مجموع دانش‌آموزان دختر انتخاب شده ۳۲۲ نفر و مجموع دانش‌آموزان پسر ۳۱۴ نفر محاسبه شد. سپس به منظور تسهیل مقایسه، ۲۲ پرسشنامه از دختران و ۱۴ پرسشنامه از پسران به صورت تصادفی کنار گذاشته شد. بنابراین مجموعاً ۳۰۰ دانش‌آموز دختر و ۳۰۰ دانش‌آموز پسر در این پژوهش شرکت کردند. برای تعیین حجم نمونه از جامعه‌ی دبیران نیز از هر ناحیه پنج مدرسه‌ی دخترانه و پنج مدرسه‌ی پسرانه به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس به منظور تسهیل در مقایسه‌ی بین جنسیت دبیران، ۱۵۰ نفر از دبیران زن و ۱۵۰ نفر از دبیران مرد به صورت تصادفی به عنوان نمونه انتخاب گردید.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در این پژوهش جهت گردآوری اطلاعات از پرسشنامه‌ی بررسی ارزش‌ها، ساخته‌ی آلپورت، ورنون و لیندزی استفاده شد. یعنی برای مقایسه‌ی ادراکات شخصی دانش‌آموزان و دبیرانشان از پاسخ به پرسش‌های تنظیم شده، استفاده گردید. پرسشنامه‌ی نظام ارزشی از دو بخش تشکیل شده که بخش اول آن ۳۰ سؤال و بخش دوم آن شامل ۱۵ سؤال است. در بخش اول پرسشنامه، آزمودنی با دادن نمره از ۱ تا ۳ درجه‌ی رجحان نسبی خود را به هر یک از دو فعالیت مطرح شده در هر سؤال مشخص می‌کند و در بخش دوم، در هر سؤال ۴ گزینه را بر حسب رجحان خود از ۱ تا ۴ رتبه‌بندی می‌کند. در مجموع تعداد ۱۲۰ پاسخ وجود دارد که هر ۲۰ پاسخ به یک ارزش مربوط است (آلپورت، ورنون و لیندزی^۱، ۱۹۹۹، ص ۷۶).

۱- Allport, Vernon, & Lindsey

روایی و پایایی ابزار تحقیق

روایی پرسشنامه‌ی بررسی ارزش‌ها پس از تنظیم، به پنج نفر از متخصصان تعلیم و تربیت، علوم اجتماعی و متخصصان سنجش و اندازه‌گیری نشان داده شد و پس از اصلاحات لازم روایی آن مورد تأیید قرار گرفت.

آپورت (۱۹۹۶) با استفاده از روش تصنیف در دو پژوهش ضریب پایایی این پرسشنامه را به ترتیب ۰/۸۴ و ۰/۹۳ گزارش کرده است و در پژوهش‌های دیگر نیز با استفاده از روش بازآزمایی ضریب پایایی آن ۰/۷۷ و ۰/۹۳ بیان شده است (آناستازی، ۱۳۷۱، ص ۷۷). در ایران طی مطالعه روی یک گروه ۲۵ نفری از مدیران دبیرستان‌های شهر تهران پایایی ارزش‌های نظری ۰/۹۳، اقتصادی ۰/۸۱، هنری ۰/۸۶، اجتماعی ۰/۶۱، سیاسی ۰/۸۹ و مذهبی ۰/۹۱ گزارش شده است (ادیبی، ۱۳۷۸، ص ۶۷). در گزارش دیگری ضریب پایایی پرسشنامه با استفاده از بازآزمایی با فاصله‌ی زمانی دو ماه برابر ۰/۸۰ گزارش شده است (سفیری و شریفی، ۱۳۸۴).

در این پژوهش نیز پایایی آزمون با استفاده از روش‌های ضریب آلفای کرونباخ و تصنیف تعیین گردیده است، که با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ پایایی آزمون برای ارزش‌های نظری، اقتصادی، هنری، اجتماعی، سیاسی، مذهبی، ضرایب به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۲، ۰/۷۴، ۰/۷۰، ۰/۷۶ و پایایی کل آزمون ۰/۷۱ به دست آمد. همچنین پایایی آزمون با استفاده از روش تصنیف برای ارزش‌های نظری اقتصادی، هنری، اجتماعی، سیاسی، مذهبی ضرایبی به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۷۸، ۰/۷۹، ۰/۷۵، ۰/۷۷ و ۰/۸۰ به دست آمد.

ویژگی‌های ارزش‌های شش‌گانه به شرح زیر بیان می‌شود:

- (۱) ارزش نظری: علاقه‌مندی به کشف حقیقت، وجود یک گرایش شناختی، مشاهده، استدلال، وجود جنبه‌های تجربی و عقلانی (آزاد مرزآبادی، ب ۱۳۸۷).
- (۲) ارزش اقتصادی: ترجیح جنبه‌های عملی و سود آور، فعالیت‌ها و تأمین نیازهای جسمانی، سودمندی اشیاء، ارضای نیازهای بدنی، صیانت ذات (روشه^۱، ۲۰۰۰، ص ۸۹ و مک کارتی و شران^۱، ۲۰۰۵).

۳) ارزش هنری: تمایل به تجربه‌ی همسانی و تنوع در پدیده‌ها و جست و جوی ظرافت، تقارن و تناسب، توجه به نظم و هماهنگی در رویدادها و لذت بردن از جلوه‌های هستی به خاطر خود آنها.

۴) ارزش سیاسی: تمایل به کسب قدرت، تسلط و رهبری نسبت به دیگران، هدایت فعالیت‌های شغلی، اجتماعی، سیاسی، حس رهبری و به دنبال قدرت و سلطه بودن.

۵) ارزش اجتماعی: علاقه‌مندی و عشق ورزیدن به انسان‌ها، متعهد بودن به مهربانی، صمیمیت، گذشت، فداکاری در تعامل بین انسان‌ها.

۶) ارزش مذهبی: تمایل به ادراک هستی به صورت کل، ارتباط دادن خود به کلیت فراگیر هستی، وحدت وجودی در پدیده‌ها، معارف و اهل تصوف بودن و توجه به عنصر خدایی در هر کار (موسگراوس^۲، ۱۹۹۹).

روش تحلیل داده‌ها

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی مانند میانگین و انحراف استاندارد و از شاخص‌های آماری استنباطی نظیر آزمون آماری t مستقل استفاده شده است. همچنین داده‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار کامپیوتری (SPSS۱۶) تحلیل شده است.

یافته‌های تحقیق

داده‌های جمع‌آوری شده از نمونه‌ی آماری از لحاظ تحصیلی دارای ویژگی‌هایی است که جدول ۲ فراوانی و درصد آنها را نشان می‌دهد.

یافته‌های مربوط به سؤالات پژوهش به قرار زیر است:

۱) نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و دبیران زن به ترتیب اولویت چگونه است و آیا بین نظام ارزشی آنها تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد بین نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر با دبیران زن از

۱- Mccarty & Shrum

۲- Musgravs

جدول ۲. اطلاعات تحصیلی مربوط به نمونه‌ی آماری دانش‌آموزان و دبیران

دبیران					دانش‌آموزان				پایه‌ی تحصیلی
مرد		زن		مدرک تحصیلی	پسران		دختران		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰/۱۲	۱۸	۰/۱۰	۱۵	فوق دیپلم	۰/۳۲	۹۶	۰/۳۱	۹۴	اول
۰/۵۳	۸۰	۰/۴۷	۷۱	لیسانس	۰/۳۴	۱۰۱	۰/۳۳	۹۹	دوم
۰/۳۳	۴۹	۰/۴۳	۶۴	فوق لیسانس	۰/۳۴	۱۰۳	۰/۳۶	۱۰۷	سوم
۰/۲	۳	-	-	دکتری	۰/۱۰۰	۳۰۰	۰/۱۰۰	۳۰۰	مجموع
۰/۱۰۰	۱۵۰	۰/۱۰۰	۱۵۰	مجموع					

جدول ۳. مقایسه‌ی نظام ارزشی دبیران زن و دختران

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار t	خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های آماری	
							ارزش‌ها	
۰/۷۶	۴۴۸	۰/۳	۰/۴۱	۵/۰۹	۴۱/۷۸	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	
۰/۴۴	۴۴۸	۰/۷۶	۰/۴۲۷	۵/۲۳	۳۹/۷۱	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	
۰/۰۹۴	۴۴۸	۱/۶۷	۰/۵۱۲	۶/۲۷	۳۹/۹	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	
۰/۲۷	۴۴۸	۱/۰۸	۰/۳۶۷	۴/۵	۴۱/۲۱	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	
۰/۳۵	۴۴۸	۰/۹۲	۰/۵۰۲	۶/۱۵	۳۷/۴	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	
۰/۱۲	۴۴۸	۱/۵۴	۰/۴۴	۵/۴۴	۴۰/۲	۱۵۰	دبیران زن	
							دانش‌آموزان دختر	

لحاظ اولویت تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. بلکه از لحاظ شدت تأکید تفاوت جزئی بین آنها وجود دارد. با توجه به داده‌های جدول ۳ میانگین تأکید بر ارزش نظری دبیران زن برابر ۴۱/۷۸ و دانش‌آموزان دختر برابر ۴۱/۹۳؛ میانگین تأکید بر ارزش اقتصادی دبیران زن برابر ۳۹/۷۱ و

دانش‌آموزان دختر برابر ۴۰/۱۱؛ میانگین تأکید بر ارزش هنری دبیران زن برابر ۳۹/۹ و دانش‌آموزان دختر برابر ۳۸/۸۸؛ میانگین تأکید بر ارزش اجتماعی دبیران زن برابر ۴۱/۲۱ و دانش‌آموزان دختر برابر ۴۱/۷۰؛ میانگین تأکید بر ارزش سیاسی دبیران زن برابر ۳۷/۴۰ و دانش‌آموزان دختر برابر ۳۷/۹۱؛ میانگین تأکید بر ارزش مذهبی دبیران زن برابر ۴۰/۲۰ و دانش‌آموزان دختر برابر ۳۹/۳۹ است. بنابراین نظام ارزشی دبیران زن به ترتیب ارزش‌های نظری، اجتماعی، مذهبی، هنری، اقتصادی و سیاسی است که با نظام ارزشی دانش‌آموزان نیز هماهنگ و مشابه است.

۲) نظام ارزشی دانش‌آموزان پسر و دبیران مرد به ترتیب اولویت چگونه است و آیا بین آنها تفاوتی وجود دارد؟

جدول ۴. مقایسه‌ی نظام ارزشی دبیران مرد و پسران

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار t	خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های آماری ارزش‌ها	
							دبیران مرد	دانش‌آموزان پسر
۰/۰۰۱	۴۴۸	۳/۷۱	۰/۳۹۶	۴/۸۵	۴۰/۵۲	۱۵۰	دبیران مرد	نظری
			۰/۳۰۴	۵/۲۶	۴۲/۳۷	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۱۴	۴۴۸	۱/۴۵	۰/۴۳۳	۵/۳	۴۰/۲	۱۵۰	دبیران مرد	اقتصادی
			۰/۳۲۶	۵/۶۵	۴۱/۰۵	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۰۴۹	۴۴۸	۱/۹۷	۰/۴۷	۵/۷۵	۳۹/۴	۱۵۰	دبیران مرد	هنری
			۰/۳۲	۵/۵۴	۳۸/۳	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۰۶۴	۴۴۸	۱/۸۵	۰/۴۱۹	۵/۱۳	۴۲/۱۲	۱۵۰	دبیران مرد	اجتماعی
			۰/۳۰۹	۵/۳۵	۴۱/۱۴	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۸۱	۴۴۸	۰/۲۳	۰/۴۰۴	۴/۹۵	۳۸/۴۶	۱۵۰	دبیران مرد	سیاسی
			۰/۳۰۸	۵/۳۴	۳۸/۳۳	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۸۴	۴۴۸	۰/۲	۰/۴۸۵	۵/۹۵	۳۸/۹۲	۱۵۰	دبیران مرد	مذهبی
			۰/۳۲۷	۵/۶۷	۳۸/۸	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	

همانطور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، نظام ارزشی دانش‌آموزان پسر به ترتیب اولویت

میانگین ارزش نظری (۴۲/۳۷)، میانگین ارزش اجتماعی (۴۱/۱۴)، میانگین ارزش اقتصادی (۴۱/۰۵)، میانگین ارزش مذهبی (۳۸/۸۰)، میانگین ارزش سیاسی (۳۸/۳۳) و میانگین ارزش هنری (۳۸/۰۳) است و نظام ارزشی دبیران مرد به ترتیب اولویت میانگین ارزش اجتماعی (۴۲/۱۲)، میانگین ارزش نظری (۴۰/۵۲)، میانگین ارزش اقتصادی (۴۰/۲۰)، میانگین ارزش هنری (۳۹/۴۰)، میانگین ارزش مذهبی (۳۸/۹۲) و میانگین ارزش سیاسی (۳۸/۳۳) است. بنابراین می‌توان گفت بین نظام ارزشی دانش‌آموزان پسر با دبیران، از لحاظ اولویت و شدت تفاوت‌های جزئی وجود دارد. این تفاوت از لحاظ اولویت، در ارزش‌های نظری، هنری و اجتماعی دیده می‌شود و از لحاظ شدت، در هر شش ارزش به صورت جزئی تفاوت وجود دارد.

۳) آیا بین اولویت‌ها یا سلسه مراتب ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت وجود دارد؟

جدول ۵. مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار t	خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های آماری ارزش‌ها	
							دانش‌آموزان دختر	دانش‌آموزان پسر
۰/۳۰۶	۵۹۸	۱/۰۲	۰/۲۹۹	۵/۱۷	۴۱/۹۳	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	نظری
			۰/۳۰۴	۵/۲۶	۴۲/۳۷	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۰۳۴	۵۹۸	۱/۱۲	۰/۲۹۹	۵/۱۸	۴۰/۱۱	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	اقتصادی
			۰/۳۲۶	۵/۶۵	۴۱/۰۵	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۱۹۵	۵۹۸	۱/۲۹	۰/۳۱۹	۵/۵۳	۳۸/۸۸	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	هنری
			۰/۳۲۰	۵/۵۴	۳۸/۳۵	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۱۶۹	۵۹۸	۱/۳۷	۰/۲۶۰	۴/۵	۴۱/۷	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	اجتماعی
			۰/۳۰۹	۵/۳۵	۴۱/۱۴	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۳۲۶	۵۹۸	۰/۹۸	۰/۳۰۰	۵/۲	۳۷/۹۱	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	سیاسی
			۰/۳۰۸	۵/۳۴	۳۸/۳۳	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	
۰/۱۸۰	۵۹۸	۱/۳۴	۰/۲۹۶	۵/۱۳	۳۹/۳۹	۳۰۰	دانش‌آموزان دختر	مذهبی
			۰/۳۲۷	۵/۶۷	۳۸/۸	۳۰۰	دانش‌آموزان پسر	

با توجه به داده‌های جدول ۵ بین نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر از لحاظ اولویت تفاوتی وجود ندارد، ولی تفاوت‌های جزئی در شدت تأکید بر ارزش‌ها دیده می‌شود. تنها در ارزش اقتصادی تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود. میانگین ارزش اقتصادی (۴۱/۰۵) پسران بیشتر از دختران (۴۰/۱۱) است. البته میانگین ارزش‌های نظری (۴۲/۳۷)، سیاسی (۳۸/۳۳) پسران بیشتر از دختران است. همچنین بر اساس داده‌های جدول ۵ میزان تأکید بر ارزش‌های هنری (۳۸/۸۸)، اجتماعی (۴۱/۷۰) و مذهبی (۳۹/۳۹) در دختران از لحاظ شدت بالاتر از پسران است و میزان تأکید بر ارزش‌های نظری (۴۲/۳۷)، اقتصادی (۴۱/۰۵) و سیاسی (۳۸/۳۳) در پسران از لحاظ شدت بالاتر از دختران است.

۴) آیا بین اولویت‌ها یا سلسله مراتب ارزشی دبیران زن و مرد تفاوت وجود دارد؟

جدول ۶. مقایسه‌ی نظام ارزشی دبیران زن و مرد

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار t	خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های آماری ارزش‌ها	
							دبیران زن	دبیران مرد
۰/۰۲۹	۲۹۸	۲/۱۹	۰/۴۱۵	۵/۰۹	۴۱/۷۸	۱۵۰	نظری	
							۰/۳۹۶	۴/۸۵
۰/۳۸۱	۲۹۸	۰/۸۷	۰/۴۲۷	۵/۲۳	۳۹/۷۱	۱۵۰	اقتصادی	
							۰/۴۳۳	۵/۳
۰/۴۷۸	۲۹۸	۰/۷۱	۰/۵۱۲	۶/۲۷	۳۹/۹	۱۵۰	هنری	
							۰/۴۷	۵/۷۵
۰/۱۰۳	۲۹۸	۱/۶۳	۰/۳۶۷	۴/۵	۴۱/۲۱	۱۵۰	اجتماعی	
							۰/۴۱۹	۵/۱۳
۰/۱۰۱	۲۹۸	۱/۶۴	۰/۵۰۲	۶/۱۵	۳۷/۴	۱۵۰	سیاسی	
							۰/۴۰۴	۴/۹۵
۰/۰۵۲	۲۹۸	۱/۹۵	۰/۴۴۴	۵/۴۴	۴۰/۲	۱۵۰	مذهبی	
							۰/۴۸۵	۵/۹۵

با توجه به داده‌های جدول ۶ دبیران زن به ترتیب به ارزش‌های نظری (۴۱/۷۸)، اجتماعی (۴۱/۲۱)، اقتصادی (۳۹/۷۱)، مذهبی (۴۰/۰۲)، اقتصادی (۳۹/۷۱) و سیاسی (۳۷/۴۰) اولویت می‌دهند. ولی دبیران مرد به ترتیب به ارزش‌های اجتماعی (۴۲/۱۲)، نظری (۴۰/۵۲)، اقتصادی (۴۰/۲۰)، هنری (۳۹/۴۰)، مذهبی (۳۸/۹۲) و سیاسی (۳۸/۴۶) اولویت می‌دهند. بر اساس این داده‌ها، دبیران زن به ارزش‌های نظری، هنری و مذهبی بیش از دبیران مرد و دبیران مرد به ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بیش از دبیران زن اولویت می‌دهند.

۵) آیا بین اولویت‌ها یا سلسه مراتب ارزشی دبیران و دانش‌آموزان تفاوت وجود دارد؟

جدول ۷. مقایسه نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار t	خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های آماری ارزش‌ها	
							دبیران	دانش‌آموزان
۰/۰۰۶	۸۹۸	۲/۷۵	۰/۹۷	۵/۰۰۵	۴۱/۱۵	۳۰۰	دبیران	نظری
			۰/۲۱	۵/۲۲	۴۲/۱۵	۶۰۰	دانش‌آموزان	
۰/۱۱	۸۹۸	۱/۵۷	۰/۳۰	۵/۲۶	۳۹/۹۸	۳۰۰	دبیران	اقتصادی
			۰/۲۲	۵/۴۳	۴۰/۵۸	۶۰۰	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۹	۸۹۸	۲/۶۲	۰/۳۴	۶/۰۱	۳۹/۶۵	۳۰۰	دبیران	هنری
			۰/۲۲	۵/۵۴	۳۸/۵۹	۶۰۰	دانش‌آموزان	
۰/۴۸	۸۹۸	۰/۷	۰/۲۷	۴/۸۴	۴۱/۶۷	۳۰۰	دبیران	اجتماعی
			۰/۲۰	۴/۹۵	۴۱/۴۲	۶۰۰	دانش‌آموزان	
۰/۶۰	۸۹۸	۰/۵۱	۰/۳۲	۵/۶	۳۷/۹۳	۳۰۰	دبیران	سیاسی
			۰/۲۱	۵/۲۷	۳۸/۱۲	۶۰۰	دانش‌آموزان	
۰/۲۳	۸۹۸	۱/۱۸	۰/۳۳	۵/۷۲	۳۹/۵۶	۳۰۰	دبیران	مذهبی
			۰/۲۲	۵/۴۱	۳۹/۱	۶۰۰	دانش‌آموزان	

با توجه به داده‌های جدول ۷ نظام ارزشی دانش‌آموزان به ترتیب اولویت: ارزش نظری (۴۲/۱۵)، ارزش اجتماعی (۴۱/۴۲)، ارزش اقتصادی (۴۰/۵۸)، ارزش مذهبی (۳۹/۱۰) و ارزش سیاسی (۳۸/۱۲) است و نظام ارزشی دبیران به ترتیب ارزش اجتماعی (۴۱/۶۷)، ارزش

نظری (۴۱/۱۵)، ارزش اقتصادی (۳۹/۹۸)، ارزش مذهبی (۳۷/۹۳)، ارزش هنری (۳۹/۶۷) و ارزش سیاسی (۳۷/۹۳) است. بر اساس این داده‌ها اولویت ارزشی دبیران با دانش‌آموزان از لحاظ اولویت و شدت تأکید اندکی تفاوت دارد و البته این تفاوت چندان بالا نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

ارزش‌های حاکم بر هر جامعه تحت تأثیر عوامل گوناگون اجتماعی، فناورانه، جغرافیایی و موقعیتی به طور مداوم در حال تحول هستند. این تغییر و تحولات به ویژه در عصر حاضر با توسعه‌ی فناوری‌های ارتباطی، اطلاعاتی نظیر تلویزیون دیجیتال، شبکه‌های ماهواره‌ای، اینترنت و موبایل سرعت بیشتری به خود گرفته است. ارزش‌های حاکم بر جامعه، طبقات و افراد هر جامعه نیز از این ابزارها و فناوری‌ها متأثر می‌شوند. بر این اساس سیاستگذاران، برنامه‌ریزان و مجریان برنامه‌های درسی برای اتخاذ تصمیم‌های منطقی باید از ویژگی‌های مخاطبان خود درک درستی داشته باشند. از این رو هدف پژوهش حاضر شناسایی اولویت‌های ارزشی دانش‌آموزان و دبیران مدارس متوسطه‌ی شهر همدان و مقایسه‌ی آنها با یکدیگر است.

یافته‌های این پژوهش را می‌توان در دو محور عمده مورد بحث قرار داد: محور اول، یافته‌های مربوط به شناسایی و مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر با دبیران زن و مرد، که در سؤالات اول، دوم و پنجم مورد بررسی قرار گرفته است و محور دوم یافته‌های مربوط به مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر با پسر و دبیران مرد با دبیران زن، که در سؤالات سوم و چهارم پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌های مربوط به مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر با دبیران زن، که در سؤال اول پژوهش مطرح شده است، نشان می‌دهد که اولویت ارزشی دو گروه به ترتیب ارزش‌های نظری، اجتماعی، مذهبی، هنری، اقتصادی و سیاسی است و تفاوتی بین دو گروه وجود ندارد. مقایسه‌ی نظام ارزشی دانش‌آموزان پسر با دبیران مرد، که در سؤال دوم پژوهش مد نظر قرار گرفته است، اولویت ارزشی شبیه به هم و تفاوت‌ها در تأکید بر ارزش نظری در پسران و ارزش هنری در دبیران مرد است. همچنین نتایج مربوط به سؤال پنجم نشان می‌دهد که ارزش‌های دانش‌آموزان با دبیران از لحاظ اولویت‌بندی اندکی با یکدیگر تفاوت دارد.

بنابراین می‌توان گفت که نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر با دبیران زن و مرد تفاوت عمده‌ای با یکدیگر ندارد و تنها تفاوت آنها در توجه به ارزش‌های نظری و هنری است. همچنین شدت تأکید بر ارزش‌ها در بین دو گروه اندکی متفاوت است. این نتایج با یافته‌های پژوهش‌های حبیبی و همکاران (۱۳۸۹)، آزاد مرزآبادی (۱۳۸۷ ب)، جنادله و رهنما (۱۳۸۷) و مهربانی زاده هنرمند و همکاران (۱۳۸۳) همخوانی دارد. حبیبی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی نشان داده‌اند که بین نظام ارزشی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه و والدینشان در ارزش‌های خانوادگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، هنری، علمی و دینی تفاوتی وجود ندارد. آزاد مرزآبادی (ب ۱۳۸۷) دریافت بین نظام ارزشی نوجوانان و ارزش‌های خانوادگی، رسانه‌ای، ملی و مذهبی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. جنادله و رهنما (۱۳۸۷) نیز در پژوهش خود دریافتند در برگزاری مناسک عزاداری واقعه‌ی کربلا بین دو نسل تفاوت عمده‌ای وجود ندارد و تفاوت‌ها بیشتر در ابزارها و روش‌ها است. مهربانی‌زاده هنرمند و همکاران (۱۳۸۳) به این نتیجه رسیدند که دانش‌آموزان متوسطه و والدین در ارزش‌های اقتصادی و مذهبی به یکدیگر شباهت بیشتری دارند.

این یافته‌ها از منظر جامعه‌شناختی به نبود فاصله بین دو نسل یا وفاق نسلی اشاره دارد. آزادارمکی (۱۳۸۶) معتقد است باورهای دینی و پیوندهای عمیق خانوادگی موجب پیوند بین نسل‌ها می‌شود و از شکاف، تعارض یا انقطاع بین دو نسل جلوگیری می‌کند. شونفلاگ (۲۰۰۱) نیز باور دارد که خانواده‌ها نقش مهمی در درونی‌سازی ارزش‌ها ایفا می‌کنند و به عقیده‌ی او در جوامعی که خانواده از جایگاه بااهمیتی برخوردار است، فرزندان غالباً انتظارات، نقش‌ها و نگرش‌های مورد نظر والدین را درونی می‌سازند. بنابراین نزدیکی نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران را می‌توان به انسجام خانواده‌ها، روابط خانوادگی، پایبندی به مراسم‌های دینی و مذهبی و سایر ویژگی‌های اجتماعی نسبت داد.

گرچه در نگاه ظاهری بین رفتارهای نوجوانان و بزرگسالان تفاوت‌های بارزی دیده می‌شود ولی متفکران اجتماعی مانند ریس (۱۹۸۰) و آدلسون (۱۹۷۵) (نقل در آزاد مرزآبادی، الف ۱۳۸۷) این تفاوت‌ها را ناشی از تفاوت در ابزارها تلقی می‌کنند، نه تفاوت در ارزش‌ها. تفاوت‌های جزئی در شدت تأکید بر ارزش‌ها بین دانش‌آموزان و دبیران را می‌توان به تفاوت در ابزارها و شیوه‌ها نسبت داد، نه تفاوت اساسی در نظام ارزشی آنها. در مقایسه‌ی نظام

ارزشی دو گروه می‌توان دریافت که دانش‌آموزان بیش از دبیران بر ارزش‌های نظری تأکید دارند. این نکته را می‌توان به حس حقیقت‌جویی و کنجکاوی دانش‌آموزان به تناسب سن آنان نسبت داد (نقل در آزاد مرزآبادی، الف ۱۳۸۷). همچنین ارزش هنری در بین دبیران بیشتر از دانش‌آموزان ارجحیت دارد. یافته‌های پژوهش‌هایی مانند حبیبی و همکاران (۱۳۸۹) با این نتیجه همخوانی دارد. آنان دریافتند که دانش‌آموزان نسبت به خانواده‌های خود به ارزش‌های فردی و نظری تأکید بیشتری دارند.

انطباق بین نظام ارزشی دبیران و دانش‌آموزان متوسطه از دیدگاه نظریه‌های جامعه‌شناسی آموزش و پرورش نیز دلالت بر حاکمیت نظریه‌های کارکردگرایی بر آموزش و پرورش دارد. بر اساس این نظریه‌ها سیاستگذاران و برنامه‌ریزان درسی تلاش می‌کنند تا ارزش‌های حاکم بر جامعه را به نسل‌های آینده منتقل سازند. همچنین بر اساس این نظریه‌ها معلم باید از لحاظ اخلاقی، مدیریت کلاس‌داری و تسلط بر موضوع درسی ویژگی‌های برجسته‌ای داشته باشد.

نکته‌ی دیگر در ارتباط با یافته‌های این پژوهش که در سؤالات سوم و چهارم مد نظر قرار گرفته است، مقایسه‌ی نظام ارزشی یک نسل ولی با جنسیت‌های متفاوت است. در سؤال سوم نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر با پسر مقایسه شده و در سؤال چهارم مقایسه‌ی نظام ارزشی دبیران زن با مرد مد نظر قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر از لحاظ اولویت‌بندی مشابه، ولی از لحاظ شدت تأکید بر ارزش‌ها، تفاوت‌های اندکی با یکدیگر دارند. این یافته‌ها در پژوهش‌هایی مانند فتحی آشتیانی (۱۳۸۹)، اکرامی (۱۳۸۸) و مهرابی‌زاده هنرمند و همکاران (۱۳۸۳) نیز نشان داده شده است. مشابهت در اولویت‌بندی ارزشی بین دو جنس را می‌توان به توسعه‌ی مشارکت زنان در اجتماع، اشتغال زنان و تغییر دیدگاه جامعه نسبت به نقش زن در نظر گرفت. کوتر و همکاران^۱ (۲۰۰۱) این حضور بارز زنان در اجتماع و تشابه نقش‌های زنانه و مردانه را «انقلاب نقش جنسیتی»^۲ تلقی می‌کنند (نقل در فروتن، ۱۳۹۰). بر اساس این نظریه نقش جنسیتی سنتی کم رنگ‌تر شده است و دختران هم به اندازه‌ی پسران برای حضور در اجتماع و کسب موقعیت‌های شغلی و

۱- cotter et al

۲- Revolution in gender roles

اجتماعی تلاش می‌کنند. روندهای حاکم بر اشتغال و حضور زنان در اجتماع در جهان و ایران چنین ویژگی‌هایی را نشان می‌دهد (همان).

یافته‌ی بعدی این پژوهش نشان می‌دهد که نظام ارزشی دبیران مرد و زن از لحاظ اولویت در ارزش‌های نظری و هنری تفاوت دارند. این تفاوت‌ها عمدتاً ناشی از خصوصیات فردی زنان در توجه به مسایل آرمانی، تخیلی و هنری است و همچنین تفکر سنتی مرد سالار که مرد را مسئول مسایل اجتماعی و اقتصادی خانواده تلقی می‌کند.

تربیت ماهیتاً یک امر ارزشی است؛ که در هر جامعه رسالت‌ها و اهداف آموزش و پرورش با توجه به ارزش‌های آن جامعه سازمان می‌یابد. از طرفی نظام آموزش و پرورش تلاش می‌کند در سازماندهی نظام ارزشی افراد جامعه نقش داشته باشد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران از لحاظ اولویت‌بندی ارزش‌ها بسیار شبیه به هم است و تفاوت‌های اندکی در شدت تأکید بر ارزش‌های مورد نظر دیده می‌شود. از طرفی در این پژوهش نشان داده شد که نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر شباهت زیادی به همدیگر دارد و تفاوت‌های جزئی در نظام ارزشی دبیران زن و مرد دیده می‌شود. بر اساس این یافته‌ها، فاصله‌ی بین دو نسل در توجه به ارزش‌های حاکم بر جامعه چندان بازر نیست و اگر تفاوتی ملاحظه می‌شود عمدتاً در ابزارها و روش‌ها است و نه ارزش‌های نهایی و آرمانی.

برنامه‌ی درسی دوره‌ی متوسطه همیشه با تعارض بین تأکید بر تربیت عمومی یا تربیت تخصصی رو به رو است. عده‌ای معتقدند برنامه‌ی درسی دوره‌ی متوسطه باید ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های لازم برای زندگی عمومی را به دانش‌آموزان ارائه کند و از طرفی، عده‌ای دیگر بر این باورند که برنامه‌ی درسی متوسطه باید دانش‌آموزان را برای پذیرش مشاغل آماده سازد. اغلب نظام‌های آموزشی برای رفع این تعارض از روش ترکیبی بهره می‌گیرند؛ به این نحو که تربیت عمومی و تخصصی را در کنار هم و به صورت تلفیق شده در یک برنامه‌ی درسی جامع به دانش‌آموزان ارائه می‌کنند. یافته‌های این پژوهش نیز از حیث تأکید بر حفظ و توسعه‌ی روابط بین دو نسل از یک سو و آماده سازی دختران و پسران برای ورود به اجتماع و دنیای مشاغل از دیگر سو، توجه به چنین تعارضی را آشکار می‌سازد. بنابراین با توجه به یافته‌های این پژوهش به تصمیم‌گیران تربیتی و پژوهشگران آینده پیشنهاد

می‌شود:

پیشنهادهای تحقیق

- ۱) با توجه به تشابه نظام ارزشی دبیران و دانش‌آموزان به مسئولان آموزش و پرورش و برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود برای حفظ و توسعه‌ی پیوند بین ارزش‌های دو نسل از شیوه‌های خلاقانه برای طراحی و برنامه‌ریزی و تولید برنامه‌های درسی کمک بگیرند.
- ۲) عدم تفاوت بین نظام ارزشی دانش‌آموزان با دبیران بیانگر این واقعیت است که دانش‌آموزان متوسطه، ارزش‌های دبیران خود را قبول دارند و برای آنها احترام قایل هستند. بنابراین دبیران باید الگوهای مناسبی برای آنها باشند و برای حفظ اعتماد دانش‌آموزان، رفتارها و عملکردهای خود را به طور مداوم ارزیابی و اصلاح کنند.
- ۳) با توجه به یافته‌های این پژوهش، شباهت و تفاوت‌های بین نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر و پسر را باید در برنامه‌ی درسی جدی گرفت. شباهت‌ها در نظام ارزشی به این معنی است که دانش‌آموزان دختر به اندازه‌ی پسران علاقه‌مند هستند در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مشارکت داشته باشند. بنابراین طراحان و برنامه‌ریزان درسی باید در توسعه‌ی آموزش‌های فنی حرفه‌ای و برنامه‌های درسی کاربردی علاقه‌ی دختران را هم به اندازه‌ی پسران مهم شمارند و برنامه‌های درسی رسمی و فوق برنامه‌ی متناسب با آن نظام ارزشی طراحی و تولید نمایند.

با توجه به یافته‌های پژوهش به پژوهشگران بعدی نیز پیشنهاد می‌شود:

- ۱) سلسله مراتب ارزشی دانش‌آموزان و دبیران را در جامعه‌ی آماری دیگر مورد بررسی قرار دهند.
- ۲) علل وفاق ارزشی بین دانش‌آموزان و دبیران را مورد بررسی قرار دهند تا شواهد تجربی و علمی لازم برای تصمیم‌گیری‌های اصولی فراهم شود.
- ۳) شیوه‌های طراحی، برنامه‌ریزی و تدوین برنامه‌های درسی لازم برای حفظ و توسعه‌ی پیوند بین نظام ارزشی مورد بررسی قرار گیرد.
- ۴) با توجه به شباهت نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران، راه‌های تدوین برنامه‌های درسی

متناسب با این ویژگی در دوره‌ی متوسطه مورد بررسی قرار گیرد.

(۵) درباره‌ی نقش و وظایف دبیران متوسطه در ارتباط با حفظ و توسعه‌ی پیوند بین نظام ارزشی دو نسل پژوهش شود.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی خانواده‌ی ایرانی*. تهران: سمت.
- آزاد مرزآبادی، اسفندیار (الف ۱۳۸۷). بررسی رابطه‌ی نظام ارزشی خانواده با ارزش‌های نوجوانان. *فصلنامه‌ی علوم رفتاری*، سال دوم، شماره‌ی دو. صص ۱۱۷-۱۲۶.
- آزاد مرزآبادی، اسفندیار (ب ۱۳۸۷). بررسی ارتباط بین نظام ارزشی نوجوانان و هویت ملی آنان. *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، شماره‌ی ۳۴، سال نهم، شماره‌ی ۲، صص ۱۱۴-۱۳۴.
- اکرامی، محمود (۱۳۸۸). مقایسه‌ی نظام ارزش‌های اساتید با دانشجویان در دانشگاه شاهد. *دو ماهنامه‌ی دانش‌ور رفتار*، شماره‌ی ۳۹، صص ۳۱-۴۴.
- احمدی، احمد (۱۳۷۸). بررسی مقدماتی گرایش‌های ارزشی دانشجویان دانشگاه اصفهان، *مجله‌ی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، شماره‌ی یک، صص ۱۰-۲۴.
- آناستازی، ان (۱۳۷۱). *روان آزمایی*. ترجمه‌ی محمد تقی براهنی، تهران: دانشگاه تهران.

تابش، رضا و قاسمی سیانی، علی اصغر (۱۳۹۰). رویکرد فراتحلیل در مطالعه‌ی تأثیر دانشگاه بر مناسبات نسل در ایران. نشریه مطالعات فرهنگ - ارتباطات. سال ۱۲، شماره‌ی ۱۳، صص ۴۲-۷۵.

تیموری، کاوه (۱۳۷۹). نظام ارزش‌های نوجوانان شهر تهران. *نشریه فرهنگ عمومی*، شماره‌ی ۱۹، صص ۴۶-۶۴.

پوریانی، محمد حسین (۱۳۸۷). تحلیل جامعه شناختی نظام ارزشی دین اسلام. *فصلنامه‌ی علوم اسلامی*، سال سوم، شماره‌ی ۱۲، صص ۵۵-۷۵.

جنادله، علی و رهنما، مریم (۱۳۸۷). تفاوت بین نسلی عزاداری واقعه‌ی کربلا. *فصلنامه‌ی پژوهشات علوم اجتماعی ایران*، شماره‌ی ۱، صص ۶۷-۹۰.

حبیبی، مهدی؛ جزء مطلبی، دل آرام و فتحی آشتیانی، علی (۱۳۸۹). مقایسه‌ی نظام ارزشی دو نسل: والدین و فرزندان. *فصلنامه‌ی علوم رفتاری*، دوره‌ی چهارم، شماره‌ی یک، صص ۶۵-۶۸.

حسن‌زاده، رمضان (۱۳۷۹). بررسی سلسله مراتب ارزش‌های دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی استان‌های مازندران و گلستان. *مجله‌ی دانش پژوهش دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)*، شماره‌ی پنجم، پاییز ۷۹، صص ۴۱-۵۸.

شیخی، شهرزاد (۱۳۸۰). *بررسی رابطه‌ی بین نظام ارزشی معلم و دانش‌آموزان در دوره‌ی متوسطه و پیش‌دانشگاهی شهر شیراز*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، چاپ نشده.

عرفانی، نصراله (۱۳۷۹). بررسی نظام ارزشی دانش‌آموزان دختر متوسطه و پیش‌دانشگاهی استان کردستان، در سال تحصیلی ۷۸-۷۹. *فصلنامه‌ی تعلیم و تربیت*، سال هجدهم، شماره‌ی ۷۱، صص ۹۰-۵۰.

فتحی آشتیانی، علی؛ حبی، محمد باقر؛ سوری، فاطمه؛ آزرمی، هاله؛ الهی، طاهره؛ ریسی، فاطمه و طرخورانی، حمید (۱۳۸۶). بررسی نظام ارزشی زنان شاغل. *فصلنامه‌ی علوم رفتاری*، سال اول شماره‌ی یک، صص ۴۱-۵۱.

فروتن، یعقوب (۱۳۹۰). بازنمایی الگوهای اشتغال زنان در متون درسی ایران. *زن در توسعه و*

- سیاست پژوهش زنان، دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۲، صص ۳۹-۸۰.
- کاظمی، صدیقه و مهram، بهروز (۱۳۸۹). کاوشی در عملکرد مدیریت آموزشی به عنوان مؤلفه‌ای از برنامه‌ی درسی پنهان در تربیت ارزشی دانش‌آموزان. *فصلنامه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی ایران*، شماره‌ی ۱۷، صص ۱۲۹-۱۵۲.
- مهرابی‌زاده هنرمند، مهناز؛ محمودی، میترا؛ شکرکن، حسین و نجاریان، بهمن (۱۳۸۳). مقایسه‌ی نظام ارزشی و نگرش‌های دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های اهواز با والدین و نزدیک‌ترین دوستان همکلاسی آنها. *فصلنامه‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، شماره‌ی یک و دو، دوره‌ی سوم، سال ۱۱، صص ۱۲۱-۱۴۲.
- نقیب‌زاده، عبدالحسین (۱۳۷۹). *نگاهی به فلسفه‌ی آموزش و پرورش*. تهران: طهوری.
- Allport, E. W., Vernon, Q. E. & Lindsey, C. (۱۹۹۶). *Manual study of values*. Boston:Houghston Mifflin compony.
- Brandtstater, J. V., Benner, G. V., & Balter Gotz, B. (۲۰۰۹). Development of value system in adulthood . *Journal of Zeitsch Vift- fur Entwicklyny Psychology*, ۲۱ (۱), ۳-۲۳.
- Gardner, p. (۲۰۰۳). *The secondary school*. In John Beck & Mary Earl, Key issues in secondary. London: Continuum.
- Ling, P. (۱۹۹۸). Investigating value in education. In J. Stephennson., L. Ling., E. Burman & M. Cooper. *Values in education*, London: Routledge.
- Mccarty, J. A., & Shrum, L. J. (۲۰۰۵). Personal Values, value Crientation, Attitudes, and Behavior. *Jounal of Business Research*, May, ۳۰ (۱), ۵۳-۶۲.
- Mohan, J. (۲۰۰۵). Altruistic Behavior of Adolescents in Relation to Personality and Values. *perspectives in psychological Rescarchs*. ۹ (۱). ۶۳- ۷۵.

- Musgraves Peter, w. (۱۹۹۹). The Maral Values Of Some Austeralian Adotescents. A Report and Discussion Austeralian Newsland. *Journal of Sociology*, ۲۰ (۲), ۸۲-۹۶.
- Riley, K. (۲۰۰۴). *Reforming for democratic schooling*: learning for the future not yearning for the post. In John Macbeath & Lejf Moos. Democratic learning: The challenge to school effectiveness. New York: Routledge Falmer.
- Rosheh, C. G. (۲۰۰۰). *Study of values. Boston*: Houghton Mifflin compony.
- Schonpflug, L. I. (۲۰۰۱). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *J Cross Cult Psychol*, ۲۰۰۱; ۳۲, ۱۷۴-۸۵.
- Wojciszke, B. (۲۰۰۷). The influence of Self- Struecture on value-Behavior Consistency. A correrational Study. *Journal of psychologia-Wychorowcz*, May-Jun, ۳۰ (۳), ۲۷۲-۲۸۴.